

זוֹבוֹת הַהֶשְׁתַּלְכּוֹת מִלִּימוּד עֲבוֹדַת בְּנֵי־הַמִּשְׁכָּן

1. {פקודי, אות יא} –

וּלְפִי שְׁהִיָּה מִשֶּׁה מִצַּר, הָעֲלִים הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא מֵהֶם וְלֹא הָיוּ יְכוּלִין לְהַעֲמִידוֹ. כִּי־ן שֶׁהִטִּיחוּ פְּנֵיהֶם מִכָּל מְקוֹם וְלֹא הָיוּ יְכוּלִין לְהַעֲמִידוֹ, נִכְנְסוּ כָּל יִשְׂרָאֵל אֶצֶל מִשֶּׁה, אָמְרוּ, מִשֶּׁה רַבְּנוּ, כָּל מָה שֶׁאֲמַרְתָּ לָנוּ עֲשִׂינוּ, וְכָל מָה שֶׁצִּוִּיתָנוּ לַתֵּן וְלִהְיוֹצִיא נִתְּנוּ הַכֹּל, וְהָרִי כָּל הַמְּלָאכָה לְפָנֶיךָ, שִׁמָּא חִסְרָנוּ שׁוּם דְּבָר אִו וְתָרְנוּ עַל כָּל מָה שֶׁאֲמַרְתָּ לָנוּ, רֵאֵה הַכֹּל לְפָנֶיךָ. וְהָיוּ מְרַאֲיִן לוֹ כָּל דְּבָר וְדְבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְבִיאוּ אֶת הַמִּשְׁכָּן אֶל מִשֶּׁה וְגו'. וְכִתִּיב: וַיֵּרָא מִשֶּׁה אֶת כָּל הַמְּלָאכָה וְגו'. אָמְרוּ לוֹ: לֹא כָּה וְכָה אֲמַרְתָּ לָנוּ לַעֲשׂוֹת. אָמַר לָהֶם: הֵן. וְכֵן עַל כָּל דְּבָר וְדְבָר. אָמְרוּ לוֹ: וְאִם כֵּן לָמָּה אֵינוֹ עוֹמֵד, שֶׁהָרִי כָּבֵד נִצְטַעְרוּ בְּצִלְאֵל וְאֶהְיָאֵב וְכָל חֲכָמֵי לֵב לְהַעֲמִידוֹ וְלֹא הָיוּ יְכוּלִין. וְהִיָּה מִשֶּׁה מִצַּר עַל דְּבָר זֶה, עַד שֶׁאֲמַר לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשֶּׁה, לְפִי שֶׁהִיָּית מִצַּר שֶׁלֹּא הָיָה לָךְ עֲשִׂיָּה וְלֹא חֲלַק בְּמִלְאכַת הַמִּשְׁכָּן, לְפִיכָּה לֹא יָכֹלוּ אוֹתָן חֲכָמִים לְהַעֲמִידוֹ, בְּשִׁבְלֶךָ, כְּדִי שִׁיִּדְעוּ כָּל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאִם עַל יְדֶךָ אֵינוֹ עוֹמֵד, שׁוּב אֵינוֹ עוֹמֵד לְעוֹלָם, וְאֵינִי כוֹתֵב לוֹ הַקְּמָה אֶלָּא עַל יְדֶיךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקָּם מִשֶּׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן. וְכֵן הוּא אוֹמֵר, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מִשֶּׁה, בְּיוֹם הַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ תִּקְּוּ אֶת מִשְׁכַּן אֶהֱל מוֹעֵד. אָמַר מִשֶּׁה, רַבּוֹנוּ שֶׁל עוֹלָם, אֵינִי יוֹדֵעַ לְהַעֲמִידוֹ. אָמַר לוֹ: עֲסֹק בְּיַדְךָ וְאַתָּה מְרַאֶה לְהַעֲמִידוֹ וְהוּא עוֹמֵד מֵאֲלִיּוֹ, וְאֵינִי כוֹתֵב עֲלֶיךָ שֶׁאַתָּה הַקְּמַתָּ, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְהִי בַחֲדָשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשְּׁנִית בְּאֶחָד לַחֲדָשׁ הוֹקָם הַמִּשְׁכָּן. וְיָמֵי הַעֲמִידוֹ. מִשֶּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּקָּם מִשֶּׁה אֶת הַמִּשְׁכָּן.

2. {תנחומא, פרשת וילך, אות ב}

אָמַר אֱלֹהֵינוּ זְכוֹרָנוּ לְבָרְכָהּ, פַּעַם אַחַת הִיָּיתִי מְהֻלָּךְ בְּדֶרֶךְ וּמִצְאֵתִי אָדָם אַחַד, וְהִיָּה מְלַעֲגֵי לִי וּמִתְלוֹצֵץ בִּי. אָמַרְתִּי לוֹ, מָה אַתָּה מְשִׁיב לְיוֹם הַדִּין אַחַר שֶׁלֹּא לְמִדְּתָת תּוֹרָה. אָמַר, יֵשׁ לִי לְהַשִּׁיב, בִּינָה וְדַעַת וְלֵב שֶׁלֹּא נִתְּנוּ לִי מִן הַשָּׁמַיִם. אָמַרְתִּי לוֹ, מָה מְלַאכְתְּךָ. אָמַר לִי, צִיד עוֹפּוֹת וְדָגִים אֲנִי. אָמַרְתִּי לוֹ, מִי נִתֵּן לָךְ דַּעַת וְלֵב לִיקַח פְּשִׁתָּן וְלִטְוֹתוֹ וְלֶאֱרָגוֹ וְלַעֲשׂוֹת הַמְּצוּדוֹת וְלִקְחַת בָּהֶן דָּגִים וְעוֹפּוֹת וְלִמְכָרָם. אָמַר לִי, בִּינָה וְדַעַת שֶׁנִּתְּנוּ לִי מִן הַשָּׁמַיִם. אָמַרְתִּי לוֹ, לִיקַח אֶת הַפְּשִׁתָּן לְאֶרֶץ וְלִטְוֹת וְלִקְחַת הַדָּגִים וְהַעוֹפּוֹת, נִתְּנוּ לָךְ בִּינָה וְדַעַת. אֲבָל לִקְנוֹת אֶת הַתּוֹרָה לֹא נִתְּנוּ לָךְ בִּינָה. וְכִתִּיב: כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדְּבָר מֵאֵד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ (דְּבָרִים ל, יד). מִיָּד הִרְהַר בְּלִבּוֹ וְהָרִים קוֹלוֹ בְּבִכִי. אָמַרְתִּי לוֹ, בְּנִי, אַל יֵרַע לָךְ, שֶׁכָּל בָּאֵי הָעוֹלָם כִּי־ן שֶׁבָּאִין וְנִמְשָׁכִין מִן הַתּוֹרָה, מוֹכִיחִין עֲלֵיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָשׁוּ עוֹבְדֵי פְשָׁתִים שְׂרִיקוֹת וְאֶרְגִּים חוֹרֵי (ישעיה יט, ט), וְעָלְיוּ וְעַל כִּי־צָא בּוֹ וְעַל הַדּוֹמִין לוֹ וְעַל הַעוֹשִׂין כְּמַעֲשָׂיו. וְאַחֲרֵית דְּבָר, יֵרָאֵת ה'. וְעוֹשִׂין בְּאַמוּנָה, בּוֹ מוֹנֶה מְלַאכְתּוֹ וְרֵאִוִי לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

3. {ויקרא רבה, פרשה יט, אות ב} אָמַר רַבִּי אֲמִי (משלי כד, ז): רֵאֵמוֹת לְאִוִּיל חֲקָמוֹת.

[משל א]: אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לְכַפֵּר תְּלִוֵי בְּאִוִּירוֹ שֶׁל בֵּית, מִי שֶׁטִּפֵּשׂ אוֹמֵר מִי יְכוּל לְהוֹרִיד אֶת זֶה, מִי שֶׁפָּקַח אוֹמֵר וְלֹא אַחַר תְּלֵאוֹ, אֶלָּא מִבֵּיא שְׁנֵי קָנִים וּמִסְפָּקָן זֶה לְזֶה וּמוֹרִידוֹ. כִּי מִי שֶׁטִּפֵּשׂ אוֹמֵר מִי יְכוּל לְלַמֵּד תּוֹרָה שֶׁבְּלִבּוֹ שֶׁל חֵכֶם, מִי שֶׁפָּקַח אוֹמֵר וְהוּא לֹא מֵאַחַר לְמַדָּה, אֶלָּא הָרִינִי לּוֹמֵד שְׁתֵּי הַלְכוֹת הַיּוֹם וּשְׁתֵּים לְמַחֵר עַד שֶׁאֲנִי לּוֹמֵד אֶת כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה. [משל ב]: אָמַר רַבִּי לִוִּי מִשֶּׁל לְטֶרְסָקֵל נְקוּב שֶׁשָּׂכַר בְּעָלְיוֹ פּוֹעֲלִים לְמֵלֵאתוֹ, מִי שֶׁטִּפֵּשׂ מֵהוּ אוֹמֵר, מָה אֲנִי מוֹעִיל, מְכַנִּיס בְּזוֹ וּמוֹצִיא בְּזוֹ, מִי שֶׁפָּקַח מֵהוּ אוֹמֵר, וְלֹא שָׂכַר כָּל חֲבִית וְחֲבִית אֲנִי נוֹטֵל. כִּי מִי שֶׁהוּא טִפֵּשׂ מֵהוּ אוֹמֵר מָה אֲנִי מוֹעִיל לְלַמֵּד תּוֹרָה וּמִשְׁכָּחָהּ, מִי שֶׁהוּא פָּקַח מֵהוּ אוֹמֵר וְלֹא שָׂכַר יְגִיעַה הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא נוֹתֵן.

4. מאורות הראי"ה לחנוכה ארבע פרשיות ופורים / פורים

"ותקרא אסתר להתך וגו' ותצוהו על מרדכי וגו', ויגד לו מרדכי וגו' ביהודים לאבדם וגו'", "אשר ניתן בשושן להשמידם וגו' לבוא אל המלך להתחנן לו ולבקש וגו'", והשיבה "כל עבדי המלך וגו'", ותשובת מרדכי "אל תדמי וגו'", ותשובתה "לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן" רבו הדיוקים מאי הוא "ביהודים לאבדם", ובשושן "להשמידם", גם "להתחנן ולבקש" כפול, גם למה היהודים אשר בשושן דוקא, גם מאי "הנמצאים". ונראה שהיו כאן ב' עבירות, א' מה שהשתחוּו לצלם, ב' מה שנהנו מסעודתו של אותו רשע (מגילה יב א). והנה השי"ת חשב מחשבות לנקותם מחטא, ע"כ נגזרה עליהם גזירת איבוד, והם לא עשו אלא לפנים, היה חשוב כאילו נהרגו, ונמחל עון הצלם, אבל היהודים אשר בשושן היו צריכים כפרה יתירה גם על אכילת הסעודה, ע"כ נראה שעליהם נגזרה השמדה היינו שימירו דתם ח"ו, וכשימסרו נפשם על קדוש השם מכפרת על כל עונותיהם. ע"כ אמר "ביהודים

לאבדם", ובשושן ניתן דת "להשמידם", לשון שמד והמרת דת ח"ו. ואסתר רצתה לתקן ב' הדברים, וצריך תחינה על המרת הדת כי זה נוגע לדת אמונת המלך וצריך השתדלות גדולה, אבל לענין איבוד שאר היהודים א"צ השתדלות גדולה, ע"כ אמרה "להתחנן" על ההמרה של שושן, "ולבקש" על כל ישראל שבכל מדינות המלך. והיתה תשובתה שכיון שלא נקראה לבא אל המלך ותכנס שלא ברשות רחוק הדבר שתפעול דבר גדול הצריך תחנונים כמו ביטול המרת הדת, וגם על עצם הבקשה של מניעת האיבוד ג"כ רחוק ומ"מ היתה מסכנת עצמה על הספק, אבל מניעת השמד היה בעיניה דבר מיואש. אבל מרדכי השיב לה שעיקר תעשה בענין הצלת כל הכלל, ע"כ אמר (אסתר ד יג) "להמלט בית המלך מכל היהודים". אבל אסתר רצתה לעשות דבר שלם ע"כ אמרה שיכנסו כל היהודים הנמצאים, היינו שנמצאו במשתה בשושן ויתקנו חטא הסעודה. "ואבוא אל המלך אשר לא כדת" (שם ז) ו"ל בצחות שלא תצטרך לדבר ע"ד הדת כי תהיה הבקשה ע"ד כל הכלל והשמד יבטל ממילא.

וי"ל שכ"ה [=ויש לומר שכן הוא] הסדר שבטלה הגזירה על ידי מה ששלחו האיגרות ליתן ליהודים לעמוד על מבקשי רעתם, וממילא היו רבים מעמי הארץ מתיידיים מפחד מרדכי, א"כ לא היה מקום כלל לתבוע בדבר ההמרה, ויען שבשושן היתה גזירה כפולה כי המחטיא את האדם גדול מההורגו (במדב"ר כא ד), ע"כ בקשה ליתן להם להנמק ב' ימים. וי"ל בזה טעם על ט"ו, כי המועדות פסח וסוכות בט"ו בזמן מילוי הלבנה, והיינו מפני שהוא כנגד קדושה המלאה של ישראל, אבל בפורים היה הנס בענין הגוף ראוי להראות שהיו"ט הוא ב"ד שאין הלבנה במילואה כ"כ, להורות שהיה הנס בענין הגוף, אלא שממילא היתה ח"ו הקדושה בטילה שאם אין ישראל מי יקיים את התורה ועל מי תחול הקדושה, אבל בשושן שהיה הנס גם מצד הנשמה בענין ההמרה נקבע היו"ט ביום ט"ו כפסח וסוכות בעת המילוי הגמור. וי"ל בזה ג"כ טעם חילוק בין מוקפים ופרזים, כי הכלל: בהגברת החומר יוחלש השכל, ובתגברת השכל יוחלש החומר כדברי הרמב"ם בספה"מ [=בסוף פירוש המשנה] לקדשים על מאמר ר"ש בן עקשיא: ת"ח כל זמן שמזקינין, ורש"י פירש בפרשת שלח "החזק הוא הרפה" (במדבר יג יא) סימן מסר להם אם במבצרים חלשים הם, אם במחנים גיבורים הם, א"כ רומז פרזים לגיבורי הגוף והיינו חלושי הנפש והשכל, ומוקפים לחלושי הגוף שהם גיבורי השכל. ע"כ קבעו למוקפים הנס של הנשמה בט"ו, ולפרזים הנס של הגוף ב"ד. וקבעו דוקא מוקפים ופרזים בימות יהושע בן נון כדי לחלוק כבוד לא"י כדחז"ל בירושלמי (מגילה א א), שאין זו המעלה ניכרת אצל אה"ע שאין החלשים שהם גיבורים בתורה, רק אצל ישראל בא"י העוסקים בתורה כחם ניתש ע"י התורה שמתשת כחו של אדם (סנהדרין כו ב), רק שישראל מפוזרים בעמים אי אפשר שלא לקבע הזכר בערי העמים, אבל קבעו להזכיר שעיקר הדבר וחילוקי הענין לא יתכן כ"א מצד מעלת ישראל, ע"כ היו"ט נהג מצד מגילת תענית בשניהם בב' הימים, כי באמת גם הנס של הגוף נוגע לנשמה כמש"כ, והיהודים שבשושן היו ג"כ בכלל האיבוד אלא שכל אחד ואחד נקבע עיקר על דבר הרשום בו בעצמו.

5. מאורות הראי"ה לחנוכה ארבע פרשיות ופורים / פרשת שקלים

אבל לענין השתדלות העבודה הלא מצינו שחייב אדם לומר "בשבילי נברא העולם" (סנהדרין פרק ד משנה ה), שכל יחיד אין לו לסמוך על עבודת הכלל, רק שישתדל בעבודה ויתכון שמעלה הכל לאושר הכלל. וחטא דור ירמיה שאמרו: "היכל ד' היכל ד' המה" (ירמיה ז ד) נראה שהי' זה שחשבו לסמוך על עבודת הכלל בביהמ"ק. והנה בימי דוד המע"ה היו ישראל נוהים מאד אחר בנין הבית, ודחז"ל במדרש מורים כן ע"פ: "שמחתי באמרים לי בית ד' נלך" (תהילים קכב א), שהיו ליצני הדור באים בחלונותיו של דוד ואומרים: אימתי יבנה ביהמ"ק, אימתי בית ד' נלך (ירושלמי ברכות ב א). וחש דוד ע"ה שמא ע"י שהם מתקשרים כ"כ בעבודת הכלל יתרשלו מעבודה הפרטית של כאו"א, ואז ח"ו יבולע להכלל כי עיקר הכלל מתקבץ מפרטים. והנה כ"ז [=כל זמן] שלא נבנה הבית היו הבמות מותרות (זבחים פרק יד משנה ד-ה), ובבמות של יחידים הי' כ"א ואחד עוסק בעבודת השי"ת, אך אח"כ כשיבנה המקדש ויהי' הכל ע"ד [=על דרך] הכלל, והקרבת יקריבו הכהנים בתור שלוחי הכלל, שמא ח"ו יסיחו דעתם מהעבודה הפרטית. ע"כ בתורת הוראת שעה רצה הוא ע"ה להורות להם שיש גם ענין פרטי לכ"א לענין חובת השתדלות, אע"פ שהוא כללי בתכלית השתדלות. והנה אם היתה כונת ישראל ג"כ במנין כונת דוד ע"ה ודאי לא הי' נגף, אבל הם חשבו שתכלית המנין היא להורות שעיקר אגודת הכלל הוא להשיג הטבה לכל יחיד. וזאת המחשבה היא נגד כל תכלית ישראל בהיותם דוקא "גוי אחד" (שמואל ב ז כג. דברי הימים א יז כא) ו"חטיבה אחת בעולם" (עי' ברכות ו א), ע"כ נפל נגף בעם, ונתקן ע"י שבנה מזבח דוקא במקום המוכן לנחלה כשנאסרו הבמות, לשלול ענין מחשבה זו של הבחינה הפרטית ולשום עין על ענין הכלל כולו דוקא.

